

Příspěvek k dějinám krajských popravců v zemích českých

† Rudolf Rauscher.¹⁾

O vzniku popravců napsal jsem již před časem krátké pojednání. Snažil jsem se dokázati, že zavedení tohoto nového orgánu bezpečnostní správy v krajích bylo u nás připraveno předchozím vývojem provinciální správy a že zapadá do současné snahy o zemský mír v našich zemích. Od doby, kdy jsem uvedený článek napsal, nespustil jsem problém vzniku krajských popravců se zřetele. Od r. 1930 zabývali se otázkou krajských popravců u nás Novotný²⁾ a Vaněček.³⁾ Novotný podal podrobný přehled názorů, které byly o popravcích v naší literatuře vysloveny a připojil se k mínění, že vznik krajských popravců spadá do doby Přemysla Otakara II. Novotný spatřuje jistou souvislost reformou soudní organisace tohoto panovníka v českých zemích s jeho reformami v zemích rakouských, zvláště v zavedení čtyř zemských soudců. Protože tito soudci byli zavedeni v Rakousích už r. 1254 a protože lze předpokládati český vzor, bylo by se možno domnívati, že reforma Přemyslova, zavádějící popravce do našich zemí, spadá do počátku vlády Přemyslovy. Novotný ovšem zdůrazňuje, že zřízení krajských popravců v našich zemích bylo připraveno u nás předcházejícím vývojem a že by se bylo patrně dostavilo i bez iniciativy Přemyslovy. Novotný má také za to, že nelze promítati organisaci popravců, jak ji známe ze století XIV., do doby Přemysla Otakara II. Předpokládá tudíž určité změny, resp. vývoj tohoto institutu v druhé pol. XIII. století. Vaněček nezabývá se speciálně vznikem krajských popravců, nýbrž mluví o vzniku popravčí moci a popravců vůbec. Staví se na stanovisko Šustova a upozorňuje, že dosavadní literatura, mluvic o popravcích a o jejich vzniku, nekladla si otázku správně. Popravce je podle Vaněčka všeobecný termín, značící každého, kdo vykonává trestní pravomoc soudní ex officio. Podle Vaněčka jsou prvními orgány

¹⁾ Z bohaté rukopisné pozůstalosti náhle a předčasně zesnulého vědce.

²⁾ České dějiny I. 4., str. 308 násled.

³⁾ Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě. Část II. V Praze 1937, str. 22—24.

státní oficiální trestní spravedlnosti čili popravý knížecí kasteláni. Ti ale nezasahují asi ještě do „soukromých“ (podle Vaněčkova pojetí) sfér jednotlivých velmožů. Do ní proniká, patrně jen konkurenčně, novější druh popravců, královští vladaři. Pověřování jich obecnými, trestně policejními funkcemi vyplynulo z toho, že byli soudci královských domén a shromažďovali výtěžek veškeré trestněpolicejní jurisdikce pro panovníka. Organisační proměny popravčeské moci vznikly také změnami obsahu trestněpolicejní jurisdikce, t. j. vzrůstem okruhu deliktů, které podléhaly obecné státní trestní organizaci. O vzniku krajských popravců, jak uvedeno, Vaněček nemluví.

Naší literatuře zůstává tudíž i nadále v dějinách krajských popravců mnoho sporných otázek. Z nich nejčastěji byla řešena otázka, kdy instituce krajských popravců vznikla a jakou úlohu tu hrají reformy Přemysla Otakara II., po případě reformy pozdější. Při tom se dnes podrobněji přihlíží k otázce, kterou vystihl již Stieber, že institut krajských popravců souvisí se změnou procesního práva ve XIII. století a s pronikáním zásady oficiálnosti s principy inkvisičního řízení do našich zemí. Právě tyto momenty vyvolaly institut popravců vůbec a krajských popravců zvláště.

Tomu, kdo zkoumá zprávy o krajských popravcích u nás, naskytne se i problém další, zda tato instituce je organického původu domácího nebo zda zavedena po vzoru cizím. Stojí tu proti sobě dvě různá mínění: Stieber (a Novotný) má za to, že česká instituce popravců měla vliv na analogické zřízení v zemích rakouských, po př. i polských, kdežto Kadlec je nakloněn mínění opačnému a mluví o vlivu rakouských institucí na české popravce. V literatuře byl také uveden rozdíl vývoje popravců v Čechách od popravců na Moravě. Na Moravě se setkáváme ve XIII. století s pravidelným výskytem dvou soudců, t. zv. cúdařem nebo úředníkem a soudcem provinciálním (iudex provincialis), který se pokládá za popravčí orgán. V Čechách pro druhou pol. XIII. století tato pravidelná dvojice soudců v pramenech dosvědčena není a zdá se tudíž, že nebyla ani v Praze, ani v jednotlivých krajích.

Je také nápadný rozdíl mezi pramennými doklady o krajských popravcích ze století XIII. a XIV. Z Čech není mnoho zpráv, a ty, které nám prameny zachovaly, nutno podrobiti opatrné kritice. Teprve ze století XIV. máme institut dosvědčen hojnějšími zprávami. A století XIV. vyznačuje se opět zvláštním zjevem. Osnova zákoníku *Majestas Carolina* podává o krajských popravcích zprávy, které se neshodují s jinými současnými prameny. Patrně měly býti do organizace popravců zavedeny v pol. XIV. století určité novoty a nelze se tudíž diviti, že se v literatuře vyskytlo mínění,

kteřé vlastní počátek této instituce přenášelo až do počátku XIV. století.

Konečně je tu ještě další otázka, jak instituce krajských popravců souvisí s institucí zemských konšelů.⁴⁾

V přítomné studii hodláme se pokusiti o rozvinutí některých otázek, souvisejících se vznikem popravců. Všimněme si tu nejprve terminů popravce a iustitiarius. České termíny poprava a popravec jsou zajisté starými a označují právní exekuci a toho, kdo ji vykonával, jak to zdůraznili i starší badatelé, zvláště už Rieger. Termin poprava vztahoval se nejen na exekuci trestní, nýbrž na výkon práva vůbec. Měl ovšem také význam i širší a značil správní okruh, v němž se výkon práva konal. Zvláště zbytky půhonných desk užívají těchto terminů a pak ovšem kniha Rožmberská, v níž zřejmě českého terminu popravce a poprava je použito pro označení krajského popravce a krajské popravy a zdá se, že jde o instituty plně vžitě. Je ovšem otázkou, do které doby dlužno tuto právní památku datovati. V užití obou terminů shoduje se kniha Rožmberská bezpečně s právními památkami století XIV., protože před počátkem století XIV. termin popravce a poprava v uvedeném speciálním významu se nevyskytá.

Termin iustitiarius objeví se v našich pramenech už během XIII. století. Ale i tento termin má také širší význam. Po prvé je u nás zachován r. 1220 v listině papeže Honoria III. a je ho použito při titulu dvorského sudí Dalebora.⁵⁾ V domácích listinách se takto dvorský soudce nenazýval a lze tudíž s jistou pravděpodobností vysloviti mínění, že užití tohoto terminu jest přičísti terminologii papežské listiny a tudíž cizím terminologickým vlivům. Připomeňme si, že do doby téměř současné spadá užití terminu iustitiarius, generalis iustitiarius pro označení dvorského sudí v říši římsko-německé. V zemském míru mohučském z r. 1235 Fridrichem II. byl totiž po prvé zřízen úřad dvorského sudí a v něm užito pro označení této nové hodnosti terminu iustitiarius. Protože v textu tohoto zemského míru objevují se vlivy cizí, jak po stránce vnější, tak také obsahové,⁶⁾ lze připustiti, že i při stilisaci uvedené naší

⁴⁾ O zemských konšelech napsal jsem krátkou studii Zemští konšelé v českém právu, 13. a 14. stol. Sborník věd práv. a stát. r. 1933.

⁵⁾ Friedrich, Codex Bohemiae II. 176 č. 190; srv. Novotný, České dějiny I. 3., str. 608.

⁶⁾ Otto Franklin, Das Reichshofgericht im Mittelalter I. Weimar 1867, str. 69 násl. přímo vyslovuje pravděpodobnost, že Friedrich II. vzal si při zřízení dvorského soudce (iustitiarius curiae regiae) za vzor zřízení sicilské.

listiny se jeví terminologické vlivy cizí. Termin *iustitiarius* značí tu ovšem soudce vůbec, pokud se týče, dvorského soudce zvláště.

Pak se u nás vyskytne termin *iustitiarius* až v druhé pol. XIII. století, jednak v datované listině z r. 1291, 23. července⁷⁾ a pak ovšem ve dvou případech z formulářové sbírky Jindřicha Vlacha.⁸⁾

Všimněme si nejprve listiny z r. 1291. V ní se ustanovuje králem Václavem II., že z vesnice a dvoru Poboří, náležejícím opatu a konventu sedleckého kláštera, nemá býti žádána od justiciářů panovníkových a justiciářů země t. zv. osada. Kdo jsou tito *iustitarii terrae*, není z listiny patrné. Tento výraz se zde staví vedle terminu *iustitarii regis*. Zdá se tudíž pravděpodobným, že ani v této listině nemá výraz *iustitiarius* speciální význam, nýbrž že je ho použito rovněž v širším významu soudce vůbec. Pak by *iustitarii terrae* byli soudci v krajích a *contrario* královských soudců na dvoře panovníkově. I kdybychom připustili, že ve výrazu *iustitarii terrae* jsou zahrnuti také krajští popravci, přece bychom museli uznat, že zde bezpečného dokladu pro existenci popravců u nás ještě není. Použitím tohoto výrazu v listině královské je však dotvrzeno, že koncem XIII. století za protonotáře Petra užívá se termin *iustitiarius* v královské kanceláři a označuje se jím soudce vůbec v širším slova smyslu.

Obraťme se k druhým dvěma dokladům, jež v našich prame-
nech přinášejí termin *iustitiarius*. Jsou to zprávy, dochované, jak uvedeno, ve formulářové sbírce Jindřicha Vlacha z Isernie v kodexu Zdeňka z Třebíče. Již Šusta vyslovil mínění, že v nich je spatřovati vliv cizí.⁹⁾ Kde jest hledati tyto cizí vlivy, nebylo dosud v naší literatuře řešeno. O Jindřichovi Vlachu, jak známo, byly vysloveny různé názory a jeho autorství formulářových sbírek popíráno. Přijmeme-li však řešení, jaké podal naposled přesevědivé Václav Hrubý,¹⁰⁾ pak nastoupíme určitou další cestu. Pátráme-li po cizích vlivech, které se mohly vyskytnouti v této

⁷⁾ Emler, Regesta II. str. 666 č. 1548.

⁸⁾ Emler, Regesta II. str. 1000 č. 2306 a str. 1050 č. 2432; srv. B. Rieger, Zřízení krajské v Čechách, v Praze 1889, I. str. 29, pozn. 11.

⁹⁾ Jos. Šusta, Dvě knihy českých dějin I. str. 217 pozn. 1. Srv. Rieger, Zřízení krajské, str. 29 pozn. 11.

¹⁰⁾ V. Hrubý, Jindřich Vlach z Isernie a počátky městských knih pražských. Čas. Archivní školy I. (1923). O kodexu Zdeňka z Třebíče srv. Jos. Emler, Die Kanzlei der böhm. Könige Přemysl Ottokars II. und Wenzels II. und die aus derselben hervorgegangenen Formelbücher. Prag 1878; J. Novák, Henricus Italicus und Henricus de Isernia. Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtsforsch. XX. 1899, zvl. str. 253. Srv. přehled názorů, jak je podal Novotný, České dějiny I., 4, str. 370—373.

formulářové sbírce, obrátíme zřetel k původu autorově. Vlašský původ Jindřicha z Isernie je nesporně prokázán jeho přídomky: de Isernia, Italicus, Apulus, Siculus, de Sicilia. Zvláště dva, naposled uvedené, jsou nápadné. Je tudíž přirozené, klademe-li si tuto další otázku: nepřinesl cizinec, notář kanceláře krále Přemysla Otakara, ve svých formulářových sbírkách do našich pramenů termíny ze své domoviny?

V prvním dokladu Jindřicha Vlacha ustanovuje král jakéhosi Honoria, který je nazván *dilectus familiaris et fidelis regis, in capitaneum et iustitiarium určitého obvodu země (ipsarum partium)* a jeho úřad nazývá se *officium capitaneae et iustitiaratus*. Král vyzývá obyvatelstvo, aby bylo poslušno tohoto úředníka a přispívalo mu ve výkonu jeho úřadu. Kdybychom pokládali tuto listinu za listinu skutečně vydanou, mohli bychom míti s pravděpodobností za to, že v ní jde o případ ustanovení určité osoby za krajského popravce, jak skutečně také v naší literatuře tomu bylo. Zkoumáme-li však obsah tohoto dokladu a zvláště výrazy zde použité, seznáme, že výrazy *capitaneus, officium capitaneae a iustitiaratus*¹¹⁾ jsou pro naše prameny v Čechách pro XIII. století neobvyklými. Druhý doklad obsahuje výraz *iustitiarius regionis*. Také tento výraz, ač by dosvědčoval s pravděpodobností krajského popravce, je pro naše prameny zvláštností nejen pro století XIII., nýbrž i ve století XIV.

Obrátíme-li se k domovině Jindřicha Vlacha a nahlédneme-li do pramenů sicilských XIII. století, setkáváme se s tím, že výrazy *iustitiarius regionis a iustitiaratus*, právě tak jako výraz *capitaneus* jsou termíny zde vžitě.¹²⁾ Je tudíž více než pravděpodobné, že uvedené výrazy Jindřich Vlach převzal do svých formulářů z právních památek svého rodného kraje. K této domněnce přispívá i ta okolnost, že prvý doklad z formulářů Jindřicha Vlacha je nápadný svou úvodní formulí, která také některými jinými svými výrazy připomíná stilisaci sicilských právních památek.¹³⁾ Bude

¹¹⁾ Rieger, Zřízení krajské I. str. 29 pozn. 11 a Šusta, l. c. uvádí ještě jedno místo, kde se má vyskytnouti výraz *officium iustitiaratus*. Codex Moraviae VII. 967. Ve formuláři z rukopisu Kolmarského je však uveden výraz *iustitiatus officium*, kdežto v kodexu Zdeňka z Třebíče Regesta II. str. 1049 č. 2431 je výraz *judicatus officium*.

¹²⁾ Srv. Eduard Winkelmann, Acta imperii inedita seculi XIII. Sv. I. Innsbruck 1880, str. 796 a j. K výrazu *capitaneus* passim.

¹³⁾ Formule tato zní: Cum post sedatos fructus iam bellicae potestatis, quae inter nos hactenus aura contraria cultum pacis et fructum iustitiae pervertebat . . . Srv. k tomu Constitutiones regni Siciliae I. tit. VIII. (5) De cultu pacis, et generali pace in regno servanda. (Vyd. Huillard-Bréholles v díle Historia diplomatica Friderici II. sv. IV. 1. Paris 1851).

ovšem nutno prozkoumati ještě formulářové sbírky Jindřicha Vlacha po této stránce v celku. Bohužel při dosavadních zkoumáních zájem badatelů na tuto otázku se dosud nesoustředil. Pro naši otázku pravděpodobnost je skutečně velká. Učiníme-li závěr ze svého dosavadního zkoumání, musíme vysloviti týž úsudek, k němuž dospěl už Šusta: pro otázku vzniku popravců v Čechách nemá tudíž výskyt terminů *iustitarius* a *iustitiaratus* ve formulářích Jindřicha Vlacha bezprostřední význam, neboť nemůžeme jimi existenci a funkci krajských popravců v našich zemích dokazovati. Padl-li doklad pro existenci popravců u nás z r. 1249, uváděný Stiebrem, je také zviklán doklad z formulářových sbírek Jindřicha Vlacha potud, že jej nutno posuzovati jinak, než se dosud dalo.

Ze XIII. století zůstával by tudíž ještě jeden doklad z r. 1292, který uvádí Rieger, v němž zmíněni jsou *rectores Chaslaviensis provinciae*.¹⁴⁾ Jde tu o doklad, který mohl by svědčiti o tom, že *rectores provinciae* jsou *correctores provinciae* a že jde zde o existenci krajských popravců. Současně byl by to doklad pro příklad starého českého terminu popravce. Instituce krajských popravců byla by tudíž dosvědčena až ke konci XIII. století. Protože jde o doklad ojedinělý, naskytla by se také domněnka, že institut krajských popravců byl uváděn teprve tehdy do našeho právního řádu jako instituce nová, která vžívala se plně až teprve v době lucemburské ve století XIV.

Vyskytnutí se výrazů *iustitarius regionis* a *iustitiaratus* ve formulářích Jindřicha Vlacha dává nám však jiný podnět. Uvedli jsme, že v pramenech sicilských byly tyto výrazy obvyklé ve XIII. století. Termíny tyto dosvědčily také existenci institutu justiciářů v právním řádu sicilském o několik desetiletí dříve než v našich zemích. Tato skutečnost přímo vybízí k tomu, abychom srovnali institut sicilských justiciářů s popravci v českém státě. Institut krajských popravců u nás poznáváme blíže až z pramenů XIV. století. Začneme-li jej srovnávati s justiciáři sicilskými, jsme do značné míry překvapeni.

Nebudu zde líčiti podrobně kompetenci českých popravců, nejpodrobněji ji dosud u nás vystihl Rieger.¹⁵⁾ K srovnání sicilských justiciářů s popravci českými uvedu zde některé charakteristické

¹⁴⁾ Reg. II. č. 1561; srv. Rieger, Krajské zřízení I. str. 34 pozn. 6; Sedláček, O starém rozdělení Čech na kraje. V Praze 1921, str. 116 mluví o správčích krajských.

¹⁵⁾ O českých popravcích nejpodrobněji pojednal a jejich charakteristiku podal Boh. Rieger, Zřízení krajské v Čechách I. V Praze 1889.

rysy této instituce z pramenů sicilských.¹⁶⁾ V království obojí Sicílie vyskytá se úřad justiciářů již na počátku XIII. století a předpisy o něm byly zvláště propracovány konstitucemi Melfskými Fridricha II. z r. 1231 a pak dalšími zákony tohoto panovníka.¹⁷⁾ V království sicilském již z počátku XIII. století je v soudním řízení rozeznáváno mezi spory civilními a trestním řízením (*causae civiles, causae criminales*). Pro každou z těchto skupin soudních sporů byly ustanoveny zvláštní orgány a nařízeno zvláštní řízení. Pro spory civilní jsou určení úředníci, zvaní *bajuli locorum* a *magistri camerarii* ou *camerarii*, pro spory trestní pak justiciáři (*iustitiani*). Toto rozlišování, velmi dokonalé na počátku XIII. století, vyplynulo z pronikání inkvisičního řízení do procesního práva.¹⁸⁾ V našich zemích začalo býti rozlišováno mezi spory civilními a trestními rovněž ve XIII. století,¹⁹⁾ jasně byl tento rozdíl zdůrazněn však až v *Majestas Carolina*.²⁰⁾ S tímto rozlišováním souvisí ovšem i u nás vznik zvláštních orgánů pro řízení civilní a pro řízení trestní. Pro XIII. století však nemůžeme tvrditi, že

¹⁶⁾ Z literatury srv. E d u a r d W i n k e l m a n n, *Kaiser Friedrich II.* 2 sv. Leipzig 1889, 1897.

¹⁷⁾ *Constitutiones regni Siciliae* mají řadu článků, týkajících se speciálně justiciářů. Tak na př. *Const. lib. I. tit. VIII (5)*, str. 12—13; *lib. I. tit. XLIV (54)*, str. 47—48; *lib. II. tit. I, II, III.*, str. 74—79, a j. K nim připojují se další speciální zákony, které příslušné tituly konstitucí doplňují. Tak na př. *Constitutiones speciales super iustitiariis regionum et super forma ab eis in criminalibus observanda*. (V téže edici Huillard-Bréholles, sv. IV. 1., str. 189—191 a j.)

¹⁸⁾ Srv. studii R i c h. S c h m i d t, *Die Herkunft des Inquisitionsprocesses*. Freiburg in Br. 1902.

¹⁹⁾ Nasvědčoval by tomu doklad z okruhu městského práva Reg. II. čís. 2824 (1237) ... *ut tam in causis criminalibus quam etiam civilibus secundum Lithomierzicensis et aliarum nostrarum civitatum consuetudinem, quae jure theutonicali in regno nostro incoluntur, sententias ferendi et eas executioni mandanti plenam habeant potestatem*. Č e l a k o v s k ý, *CIM II.* 39. Rozdíl mezi *causae civiles* a *causae criminales* je patrný z listin, které jsou falsa z konce XIII. stol. Friedrich, *CDB II.* č. 378 str. 421; č. 379 str. 425. *Causae civiles* jsou také uvedeny v listině z r. 1265 Reg. II. č. 2793. K otázce této srv. též Č e l a k o v s k ý, *O soudní pravomoci panovníka a jeho úředníků nad církevními korporacemi a královskými městy v Čechách*. Právnik XVIII, 1879, str. 721 násl. K o s s, *Forschungen zur mittelalterlichen Gerichtsverfassung Böhmen u. Mährens*, Praha 1919, str. 51, má za to, že již na poč. XIII. stol. rozeznává se u nás mezi trestními a civilními orgány.

²⁰⁾ Jde tu o rubr. CXVII. *Majestas Carol.* (Archiv Český III. str. 169). V tomto článku je zajímavé, že záleží ještě na vůli poškozeného, chce-li podati žalobu civilní (*civilliter agere*) či trestní. To by ukazovalo, že ještě v pol. XIV. stol. obojí kompetence v Čechách nebyla přesně odlišena. Srv. k tomu J o s e f M a r k o v, *České žalobní formuláře a reformy Přemysla II. a Karla IV.* Bratislava 1936, str. 27 násl.

určité orgány u nás jsou orgány s trestní kompetencí a s kompetencí výlučně civilní.

V království sicilském organizace justiciářů záležela v tom, že na dvoře panovníkově byl ustanoven magister iustitarius s kompetencí pro celý stát, a v jednotlivých krajích sicilského království byli iustitarii regionum nebo iustitarii per provincias s kompetencí jen v příslušném úředním obvodu. Zvláštní předpisy stanovily kompetenci justiciářů. Měli projížděti svým krajem a trestati těžké zločiny na místě, zvláště útočníky na veřejných cestách (publicorum itinerum aggressores), zřejmé vrahy (publicos homicidas) a j. Trestali hrdelní případy (causae capitales). Mezi ně náležely tyto trestní činy: latrocinia, magna furta, fracturae domorum, insultus excogitati, incendia, incisiones arborum fructiferarum et vitium, vis mulieribus illata, duella, crimina majestatis, arma molita et generaliter omnia, de quibus convicti penam sui corporis vel mutilationem membrorum sustinere deberent. O krádeži platilo ustanovení zvláštní. Před justiciáře náleží magna furta podle ceny ukradeného předmětu, a to i v tom případě, bylo-li zahájeno řízení před soudem civilně. Menší krádež může se projednávat před justiciáři, vznese-li se stranou trestní obžaloba. Jen výjimečně přiznává se justiciářům kompetence i ve sporech civilních (pozdějším předpisem vůbec vyloučena) a určena je jejich pravomoc ve sporech lenních.

Srovnáváme-li tuto kompetenci sicilských justiciářů s kompetencí českých popravců, je nám zajisté patrná nápadná shoda obou institutů. Tím více se objeví tato analogie ve funkci justiciářů při prohlašování za psance. V pramenech sicilských máme o tom předpisy velmi podrobné. Psanectví (banitio) nastupuje v případech, když se obžalovaný z trestní věci nedostaví před justiciáře. Psanec (forjudicatus et forbanitus) je postupně zbavován majetku, který spadá na komoru královskou. Jeho jméno je zapsáno do rejstříku psanců a veřejně vyhlášeno. Ponechává se mu nejprve lhůta roku, aby se před justiciáře dostavil a očistil se z obvinění z trestního činu. Po uplynutí této lhůty nastupují plné důsledky psanectví. Psanec nesmí již vystupovati před soudem, nemůže podávati apelaci ani suplikaci, má býti považován za mrtvého a za veřejného nepřítele. Každý ho může beztrestně usmrtili, po př. odevzdati justiciáři, který ho prohlásil za psance. Psanectví stíhá i ty, kteří přijali a skryli psance.

Shoduje-li se institut sicilských justiciářů s českými popravci v základních svých znacích, jsou ovšem také některé rozdíly, které oba instituty odlišují. V sicilských právních památkách je stanoveno, že úřad justiciáře nemá zastávati ani prelát, ani šlechtic.

Ustanovený justiciář neměl býti usedlým v kraji, v němž vykonával svůj úřad. Podrobnější předpisy upravovaly také otázku majetku justiciáře tak, aby justiciář majetkově nebyl poután na kraj, v němž působil. Těmito předpisy a ještě dalšími hleděl zákoník Fridricha II. zabezpečiti nestrannost justiciářů a volnost výkonu jejich odpovědného úřadu. Kompetence sicilských justiciářů nevztahovala se také na šlechtu. Šlechtici měli zakázáno ustanovovati své justiciáře na svých statcích. Pokud jde o počet justiciářů, kolik jich bylo ustanoveno v jednotlivém kraji, není tato otázka určitá podle ustanovení zákoníka Fridrichova. Ačkoli původně o bajulech bylo ustanoveno, že jsou ustanovováni po třech, zdá se, že v jednotlivých krajích byl ustanovován vždy jeden justiciář, jak pozdějšími předpisy, doplňujícími a novelisujícími zákoník Fridrichův, bylo stanoveno výslovně. Justiciář má svého soudce (iudex) a svého písaře, který bdí zvláště nad vedením seznamu psanců. Při výkonu funkce justiciářovy byly tedy účastny tři osoby. Počet tří osob při výkonu soudnictví, zdá se, byl podle zákoníka Fridricha II. obvyklý.

Máme-li před sebou analogie sicilských justiciářů a českých popravců, nemůžeme přirozeně ještě vysloviti mínění, že tento institut jednoho právního řádu měl určitý vliv na institut právního řádu druhého. Bylo by dlužno nalézti také cestu, kterou by se event. vliv uplatnil. Zvláště je nápadné, že v okolních zemích se nevyskytá termin iustitiarius pro analogický právní institut jako jsou čeští popravci kromě Polska, kde ovšem institut tento objevuje se později a vysloveno proto mínění, že čeští popravci působili při vzniku tohoto institutu v Polsku.²¹⁾ Ani v zemích rakouských se institut popravců nevyskytuje a zdá se býti tedy nepravděpodobným mínění, že odtud byl institut popravců recipován do českých zemí.²²⁾

²¹⁾ Šusta l. c. je ovšem mínění jiného, maje za to, že tu vliv českého institutu na polský právní institut nebyl.

²²⁾ Kadlec, Přehled ústavních dějin Moravy, Praha 1926, str. 59 tvrdí toto: „Také země rakouské na př. měly své popravní soudy, jež byly rovněž zvané Landgerichte a judicia provincialia. Nalézaly se původně v rukou knížecích úředníků, avšak později byly propůjčovány velkostatkářům, a tu byly buď v rukou hospodářských správců (Amtmann, Pflieger) nebo samých vrchností. Zdá se vůbec, že na podobu českomoravského institutu popravců působily aspoň částečně vlivy rakouské. Bylo by to lehce vysvětlitelné, poněvadž bývalý markrabí moravský a pak král český Přemysl Otakar II. byl téměř po tři desetiletí panovníkem vévodství rakouského a (kratší arci dobu i) vévodství štyrského a korutanského.“ Kadlec zde se tudíž kloní k tomu, že t. zv. Landgerichte působily svou organizací na vznik našich popravců. Snad by bylo možno uváděti, že zemské soudy rakouské měly ve XIII. stol. vliv na vývoj soudní organizace u nás. Zvláště působení instituce zemských soudů rakouských (judicia provincialia) (srov.

Shora uvedený doklad z formulářů Jindřicha Vlacha dosvědčil nám, tuším, přijetí některých výrazů sicilských pramenů. Materiální působení cizích právních předpisů na náš institut popravců dosvědčeno tím ještě nebylo. Pro rozřešení této otázky musíme hledati doklady další.

O justiciářích království sicilského, jak uvedeno, jsou nejdůležitější předpisy shrnuty v konstitucích Melfských Fridricha II. z r. 1231. Tento zákoník, jak už v literatuře bylo částečně uvedeno, měl značný význam pro země střední Evropy a pro země naše zvláště.²³⁾ V naší literatuře bylo ovšem dosud jen zběžně upozorněno, že Constitutiones regni Siciliae měly formální vliv na některé články zákonného návrhu Karlova Majestas Carolina, blíže se však touto otázkou nikdo nezabýval.²⁴⁾ Začneme-li srovnávati obě tyto právní památky, objevuje se nám mezi nimi hlubší vztah než pouhé převzetí některých úvodních vět z předmluvy a některých článků.²⁵⁾ Zdá se tudíž nepochybné, že ať už přímo, nebo nepřímo

Luschin v. Ebengreuth, Geschichte des ältern Gerichtswesens in Österreich Ob und Unter der Erms, Weimar 1879, str. 103 násl.) na vývoj zemských soudů (judicia provincialia) u nás v jednotlivých krajích na místě hradských soudů je pravděpodobné, neboť mnohé momenty, které při vývoji zemských soudů v zemích rakouských jsou od badatelů uváděny (srv. Hans v. Voltelini, Die Entstehung der Landgerichte im bayrisch-österreichischen Rechtsgebiete. Archiv f. österr. Gesch. XCIV 1906), uplatnily se v našich zemích. V zemích rakouských se však neseťkáváme ani s terminem iustitiarius pro označení popravčího orgánu určitého správního obvodu ani s popravčím orgánem, který by byl analogický s našimi krajskými popravci. Snad by bylo možno spatřovati vliv soudní organizace zemí rakouských na institut moravský, který vlastní popravce předcházal, byli to t. zv. iudices provinciales nebo provinciales.

²³⁾ Této otázce dotkl se Franklin, Das Reichshofgericht I., 69. Také Stieber, Das österreichische Landrecht und die böhm. Einwirkungen auf die Reformen König Ottokars in Österreich. Innsbruck 1905, str. 97, pozn. 2, upozorňuje, že mohučský zemský mír z r. 1235 převzal z konstitucí sicilských ustanovení proti zemským škůdcům.

²⁴⁾ Posledně upozornil na tuto otázku Josef H o b z e k, Majestas Carolina a římské právo, v Praze 1931, nikoli však způsobem vyčerpávajícím.

²⁵⁾ Tuto otázku bude zajisté nutno řešiti samostatně. Je však možno tu poukázati na některé problémy. Především je odlišiti zajisté působení konstitucí Melfských na Majestas Car. po stránce vnější a na obsah této osnovy. Po stránce vnější setkáváme se v určitých směrech s podobným rozdělením předpisů v obou právních památkách. Je tu podobný způsob označení jednotlivých článků nadpisy. Články začínají zpravidla úvodem, obsahujícím leckdy podobnou úvahu, často filosofického obsahu. I nadpisy jednotlivých článků jsou podobné. Tak na př. CRS. Prooemium = M. C. Prooemium; — CRS. pars I. tit. 1. De hereticis et patarenis = M. C. rubr. III. De hereticis; — CRS. pars I. tit. 2. De patarenorum receptatoribus, creditibus complicibus et fautoribus = M. C. rubr. V. De receptatoribus haereticorum et creditibus et complicibus eorum; — CRS. pars I. tit. XXXVI.

sloužil sicilský zákoník Fridricha II. za vzor zákonnému návrhu Karlovi. Vzdělaný panovník, s rozsáhlými styky s cizinou, jakým byl Karel IV., znal jistě dílo tak významné, jako byl zákoník Fridricha II. Mohl tudíž míti text tohoto zákona přímo při zpracovávání textu *Majestas Carolina*, zvláště, když se právem tvrdí, že Karel sám se na tomto díle zákonodárném účastnil. Karel mohl ovšem také nepřímou podlehnutí vlivu zákoníka Fridricha II. *Majestas Carolina* sledovala, jak se právem tvrdí, zákonodárné pokusy Přemysla Otakara II. i Václava II. Zdá se, že zvláště zákonodárný pokus Václava II. sloužil Karlovi IV. za podklad jeho zákonodárné práce. Jak Přemyslovi Otakarovi II., tak také Václavu II. mohly býti konstituce Melfské známy a odtud je mohl poznati i Karel IV.

Neznáme výsledků kodifikačních snah Přemysla Otakara II.²⁶⁾ V zachované zprávě o nich se pouze praví, že základem jich byla práva magdeburská, ale také i práva jiných zemí a krajín (*iura aliarum terrarum et regionum*). Které to byly země a krajiny, odkud čerpal Přemysl látku k opravě domácího práva, v kronice Beneše Minority uvedeno není a bezpečně sotva kdy bude možno zjistiti. Lze však vysloviti domněnku, že notář královské kanceláře Jindřich Vlach mohl býti také prostředníkem při seznamování se domácími právníky se zákoníkem sicilským. Jindřich Vlach měl sice podřízenou funkci v kanceláři královské, byl však osobností, která svým vzděláním mohla míti na dvoře Přemyslově i větší význam.²⁷⁾ Ostatně je známo, jakou významnou roli hraje v poli-

De officialibus reipublice = M. C. rubr. XVII. De officialibus regni; — CRS. pars I. tit. XXXI. De observativae justitiae = M. C. rubr. XX. De recto iudicio ordinando; — CRS. pars I. tit. LXII. De juramentis non remittendis a bajulis = M. C. rubr. XXII. De juramento officialium; — CRS. pars. III. tit. LXXXVII. De incendiariis = M. C. rubr. XXXV. De incendiariis a. j. Jde sice jen o formální shodu (obsah článků se různí), ale i tato formální shoda je pozoruhodná. K ní přistupuje i zjev, že M. C. užívá některých terminů, které jsou neobvyklé pro naše prameny, naopak pro CRS., na př. *demanium regis, locorum iudices* a. j. Mezi oběma právními památkami je značná i analogie obsahu. Především v obou je patrna tendence zesílení po všech stránkách královskou moc a zvláště moc soudní a finanční. Bylo upozorněno na shodu zákazu ordálů a omezení použití souboje. Také obsah předmluvy a několik úvodních článků se shoduje. Jak bylo výše uvedeno, shoduje se M. C. s CRS. i v rozlišení sporů civilních a trestních.

²⁶⁾ Názory o pokusu Přemyslově shrnul naposled Novotný, České dějiny I., 4, str. 276 násl.

²⁷⁾ Je možno snad také upozorniti, že kodex Fenwicků v Cheltenhamu, obsahující také formuláře Jindřichovy, má nadpis „Statuta regni Bohemiae“. Srv. J. Novák, *Henricus Italicus und Henricus de Isernia*. Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtsf. XX. str. 253 pozn. 1 (č. 4); srv. také A. Petrov,

tickém poslání. O jeho vzdělání nelze míti pochybností. Dokazují to jeho formuláře. Sestaviti je mohla osoba velmi vzdělaná a také se znalostmi právníckými. To je patrné i ze skutečnosti, že Jindřich Vlach byl kolem r. 1280 vyzván přísežným města Prahy Engbertem, aby pořídil městskou knihu smluv. Vyslovujeme-li tuto domněnku, opíráme se i o důvody shora uvedené: Ital znal nejen odbornou terminologii právníckou, jak máme dosvědčeno, nýbrž také i zákony své rodné země.

Také druhý kodifikační pokus,²⁸⁾ který je znám z našich právních dějin z dob Václava II., nevyklučuje možnost, že jeho autorům byly známy Melfské konstituce. Obsah tohoto pokusu rovněž neznáme, víme však, že Václav II. povolal si na svůj dvůr Gozia Orvietského. Vlašský původ a odborné vzdělání jeho svědčí také pro domněnku, že Gozioví byl zákoník Fridricha II. znám a mohl sloužiti za vzor jeho zákonodárné práci. Protože pak vyslovuje se domněnka, že Karel IV. vzal si za základ svého zákoníka osnovu Václava II., mohl tudíž poznati konstituce Melfské také touto cestou.

Zdá se tedy býti pravděpodobným, že zákoník Fridricha II. byl v našich zemích již ve XIII. století znám a některé instituty, v něm obsažené, mohly působiti při reformách soudnictví, podnikaných od Přemysla Otakara II. i později od Karla IV. Domácí vývoj sám toto použití umožňoval. Vývoj ten směřoval u nás k zavádění oficiálního stíhání určitých trestných činů a k uplatnění inkvisičního řízení. Na počátku XIV. století, snad už v posledním desetiletí století XIII., objevuje se u nás orgán krajských popravců ustanovených králem v jednotlivých krajích. Orgán ten vyhovuje zdůrazněnému rozlišení řízení trestního a civilního a současně principům inkvisičního řízení. Navazuje a připojuje se k těm orgánům popravčím, které krajské popravce u nás předcházejí. Byli to jednak villikové, jednak iudices provinciales (nebo provinciales) na Moravě, a také zemští konšelé.

Tyto these zdají se býti potvrzeny v zákoníku Karlově. V tomto návrhu zákoníka určil Karel IV., aby v jednotlivých krajích byli ustanoveni jednak tři popravci ze šlechty vyšší a ze šlechty nižší v jednotlivých místech tři konšelé. Je pozoruhodno, že se nazývají zde krajsí popravci majores scabini seu iustitiarrii vel correptores, menší konšelé nazývají se pouze minores scabini. Základem obou

Henrici Italici Libri formularum e tabularis Ottacari II. Bohemorum regis quatenus rerum fontibus aperieudis possuit inservire. Petrohrad 1907, I. str. 17—18.

²⁸⁾ O něm srv. naposled Š u s t a, České dějiny II., 1., str. 521.

těchto úřadů bylo tudíž zemské konšelství, při čemž konšelé většf odlišují se nejen svou kompetencí, nýbrž také i názvem. Jejich název iustitiarii zdá se býti novějším na místě staršího scabini (consules). Proto patrně byl k jejich názvu iustitiarii připojen i výraz correptores. Také počet tří vzbuzoval již v naší literatuře mínění,²⁹⁾ že jde o reformu Karlovu, ačkoli v článku tomto mluví se o sledování starého obyčeje. Mluví se totiž při popravcích v našich pramenech před Majestas Carolina o dvou krajských popravcích. Počet tří popravců nás také zaujme, máme-li na mysli, co bylo uvedeno, že počet tří osob při fungování soudních orgánů v zákoníku Fridricha II. byl obvyklý.

Také ustanovení čl. CXV. Majestas Carolina je pozoruhodné. Konšelé v krajích podle něho neměli kompetenci v prohlašování vyšší šlechty za psance. Ustanovení toto normuje, jak je uvedeno, starý obyčej (secundum antiquam observantiam), záležející v tom, že osoby diffamované a známé jako pachatelé veřejných a těžkých trestných činů byly prohlašovány za psance. Konšelům se toto prohlašování za psance odnímá a dává se do kompetence krajských popravců, jde-li o pachatele z vyšší šlechty. Patrně před tímto ustanovením měli konšelé širší kompetenci, vztahující se na veškeru šlechtu.³⁰⁾ I v tomto článku zákoníku Karlova je tudíž patrné, že jde o novum potud, že úřad popravců vychází ze staršího institutu konšelů a kompetence jeho je teprve v Majestas Carolina upravena a odlišena.

Snad by tedy postupem, jaký jsme právě vylíčili, bylo možno snáze vysvětliti některé nejasnosti, které při otázce vzniku krajských popravců se vyskytají. Zvláště jde o zjev, že tento institut poměrně náhle se u nás objevuje na počátku XIV. století, ač prameny XIII. století výslovně o něm nemluví a jeho kompetenci neuvádějí.

²⁹⁾ Rieger, Krajské zřízení, str. 41.

³⁰⁾ Čl. CXV. M. C. působil při výkladu potíže. Upozornil na to Rieger, l. c. str. 62 p. 19, který tento čl. vykládá v souvislosti s čl. LXXXII. M. C. a upozorňuje na zdánlivý rozpor. Rieger má za to, že M. C. postupovala ve svých ustanoveních taktó: napřed podala zevrubné a zvláštní předpisy o konšelích, pak čl. CXV. výslovně a prostě přikázal krajským popravcům, aby prohlašovali provinilé pány za psance. Upozorňuje ovšem, že kompetence popravců nebyla tím obmezena jen na provinilé pány, nýbrž zahrnovala v sobě kompetenci nad osobami stavu jiného. Má pak za to, že prvá věta čl. CXV. zahrnuje i popravce. Domnívám se, že výkladu těchto míst poslouží spíše mínění shora vyslovené, že institut konšelů zemských je starší a z něho institut popravců vyšel působením prvků cizích.